

Babits Mihály irodalmi és irodalompolitikai cikkei I.

Keresztúri Dezső a Magyar Klasszikusok Babits-kötetéhez írt bevezető tanulmányában hívta föl a figyelmet arra, hogy Babits az irodalmat mint a kor világszemléleti tükrét vizsgálja. Már abban a korai időszakban is, amikor költészete még a l'art pour l'art eszmei hatása alatt állt, voltak olyan írásai, melyek azt bizonyították, hogy Babits sosem volt teljességgel az „elefántcsonttorony foglya”, hogy a tiszta művészet bátyái mögül sokszor kilépett a küzdő, forradalmi élet porondjára.

A világháború borzalmai ébresztették rá az írástudók felelősségére. Költői, szépírói és kritikusi tevékenysége után kibontakozott irodalom — és kultúrpolitikai, kultúrfilozófiai munkássága is. Később — mint az egyik legrangosabb irodalmi folyóiratunk szerkesztője és az irodalmi élet egyik vezető személyisége — még inkább átértékelte azt a felelősséget, mely reá hárult. Ez a felelősségtudat ösztönözte írásra, és hatotta át írásait, amelyekre fokozottan érvényes az a megállapítás, hogy véleményét világnézete és társadalmi helyzete determinálta. Bár nem volt következetesen idealista, egy szempontban teljességgel az idealizmus hatása alatt állt: hitt abban, hogy az eszméknek döntő szerepük van az életben. Ezért tartotta oly fontos feladatnak a küzdelmet a szellem frontján, a harcot a téves eszmék ellen. S ezt a harcot becsülettel végigküzdötte. A szellem tisztaságának, a kultúra szabadságának, korában a legkövetkezetesebb harcosa volt. Minden írása humanista szándékkal készült, nem öncélúan követelte a kultúra jogait, hanem a szabad kultúra fegyvereivel akart küzdeni a jobb, az emberibb életért. Tévedéseinek oka és gyökere az volt, hogy nem ismerte föl: az osztálytársadalmakban még a kulturális szabadságért sem elégséges csupán kulturális eszközökkel küzdeni.

Már a háború előtti években fölfigyelt azokra az egészségtelen jelenségekre, melyek az Osztrák-Magyar Monarchia kulturális életében megnyilvánultak. Károsnak és veszélyesnek tartotta azt, hogy a tudomány sokszor öncélúvá vált; vagy ambíciókat és nagy energiákat kötött le a társadalmilag teljesen haszontalan és fölösleges kutatás.

A „magántudósok munkássága”, a társadalmilag haszontalan tudás térhódítása után, a mindenféle tudásba, a tudományba vetett hit csökkenése, az „ész trónfosztása” következett. . . . ha nem is világnézeti ok idézte elő a háborút, kellett lenni valaminek a kor világnézetében, ami lehetségessé tette.” — írja a Veszedelmes világnézet c. cikkében. Az okokat keresi, amelyek lehetővé tették a háborút, és csodálkozik, hogy a töme-

gek tűrik ezeket a pusztításokat. Nem ismeri föl azt a tényt, hogy a néptömegeket belekényszerítették a háborúba, hogy a burzsoázia világhatalmi törekvései okozzák a vérontásokat.

A hibás eszméket okolja: „. . .nemcsak a háborús világnézetek, hanem valami fatalisztikus cinizmus, valami rezignált minden-mindegy filozófia: ez a tulajdonképpeni ellenség.” (És nem az uralkodó osztályok néppellenes politikája!) „Ez az a veszedelmes világnézet, ami a háború lehetőségeit segíti. . . Az ellenség neve: anti-intellektualizmus.” — Babits végigtekint az újkori filozófia történetén és úgy látja, hogy minden filozófiai irányzat ezt a szemléletet erősítette: az észben, a megismerésben való kételkedéstől egyenes út vezetett az anti-intellektualizmusig.

A világháború idején — amikor ez a cikk íródott — már az a tény is írói bátorságáról tanúskodik, hogy Babits mert elítélően nyilatkozni a háborúról: „Minden szabadságnak és emberi jognak ez a tökéletes elnyomása” . . .hogyan lehetséges? — kérdi. A valódi okokat nem tudja megtalálni és leleplezni, nem látja meg, hogy az uralkodó osztályok diktatúrája kényszeríti a népeket, hogy eltűrjék a háborút, melynek a legmélyebb oka az, hogy osztálytársadalom van a világon.

Ha a háborút kirobbantó társadalmi okokat nem is tudta megvilágítani, humanizmusról és békeszeretetről bátor tanúbizonyságot tett cikke.

1919 törést okozott Babits életében. A világháború kialakította társadalmi érdeklődését, fokozta aktivitását. Az őszirózsás forradalom idején kiáltványt ír a Hasburgok ellen és követeli a köztársaság kikiáltását. A Tanácsköztársaság idején egyetemi tanár, tagja az írói direktóriumnak: amikor azonban a Tanácsköztársaság forradalmi politikájának eredményeként mélyreható társadalmi változások következnek be az ország életében, Babits fokozatosan visszahúzódik. A Tanácsköztársaság bukása után felindult hangú cikkében magyarázkodik, mentegetőzik akkori szerepe miatt.

Nem Babits az egyetlen, aki a Tanácsköztársaság bukása után meghasonlik. Ennek a magatartásnak okait elemzi Bóka László Kosztolányiról szóló tanulmányában, melynek megállapításai Babits Mihály esetében is teljesen érvényesek. „Íróink többsége a proletárforradalmakat irányító marxista ideológia ismerete nélkül, a forradalmi osztállyal való azonosulás lehetősége nélkül, tények előtt behódolva, reménységre gyűltan, érzelmi alapokon csatlakozott a forradalomhoz. A forradalom alatt tett nyilatkozataik sem elvi jellegűek, valami lelkes, filantropikus ellágyulás vagy felszabadult öröm sugárzik belőlük. Mikor azonban a proletárdiktatúra megbukott, az érzelmi fellángolás, mely mögött nem volt szilárd elvi alap, osztályöntudat, munkásmozgalmi gyakorlat, érzelmi visszahatássá torzult.”

Babits szintén érzelmileg csatlakozott a forradalomhoz. A forradalom sok eszmei célkitűzésével elvileg egyetértett, de a végrehajtásból, annak módjaitól, a forradalmi erőszak, — és az osztályharc gyakorlati formáitól megrettent, visszahúzódott. Ez az érzelmi azonosulás nem a proletárdiktatúra bukása után, hanem már a forradalmi erőszaktól való megrettenés idején visszájára fordult. Babits 1919. őszi magatartásának gyökereit már

a nyár idején történő fokozatos visszahúzódásban, kiábrándultságában kell keresnünk, ezért a Tanácsköztársaság bukása után magatartásában árulást látni súlyos tévedés volna. A saját, forradalmak alatti szerepével foglalkozó **Magyar költő 1919-ben c.** cikkében — mely mondanivalójában és stílusában egyaránt a végletek közt hánykodik — fenntartja a háborút elitélő nézeteit, de tiltakozik az ellen, hogy a forradalmat támogatta, vagy a forradalmi eseményekben gyakorlati szerepe lett volna.

Cikkét kiadja az **Élet és irodalom c.** tanulmánykötetében is, mely Babits legpolitikusabb írásait tartalmazza, és szerzőjük ideológiai — és politikai fejlődését is érzékelteti.

A kötet jegyzeteiben Magyarázatot fűz ehhez az írásához. A Tanácsköztársaság bukása utáni hetekben írta ezt a cikket, amikor még „az átélte események és izgalmak közvetlen hatása alatt állt.” Ő is úgy látja: „Bizonyos, hogy már néhány hónap múlva sokban másképp írtam volna meg.”

Vallomás, vers, párbeszédés vita kavargó a cikk soraiban, — bizonyítva Babits fölindult lelkiállapotát. Babits helyzetét az tette rendkívül nehézé, hogy olyan vádak ellen kellett védekeznie, melyek azt rótták föl neki, amitől ő már korábban riadtan elfordult. Hiba lenne, ha ebből a válságos helyzetben íródott cikkből kiragadott és messzemenő következtetéseket vonnánk le. Babits mentegeti, magyarázza szerepét, de az ellenforradalmi rendszer kiszolgálója sosem lett belőle. Nem tagadhatja meg forradalmárságát, mert nem is volt forradalmár. Azt azonban világosan látnunk kell, hogy Babits későbbi következetes forradalomellenességének ez a tragikus élmény az oka.

A forradalmak utáni visszafajtotódottság nem tartott sokáig. Mihelyt a társadalmi helyzet és Babits személyes helyzete valamelyest konszolidálódott, ismét az irodalmi élet legégetőbb kérdéseinek boncolgatásába kezdett. Mi az író feladata a megváltozott világban? Hogyan tud eleget tenni, és eleget tud-e tenni az az író és az irodalom a feladatának? Képes lesz-e az irodalom arra, hogy az emberiség szellemi iránymutatója, vezetője legyen? — Ezeket a kérdéseket vizsgálja cikkeiben, az író és a társadalom, az irodalom és a társadalom viszonya, — ez a témája három nagy tanulmányának.

Az író és az irodalom új feladatának fölismerése először az **Új klasszicizmus felé c.** írásában látható. A háború sok illúziót szétrombolt, de Babits szerint — „A legszönyűbb kiábrándulás a szellemi kultúra értékeibe vetett hit megingása volt.” Ennek következtében az irodalomban is különváltak az aktuális, a korszerű problémák jegyében készült alkotások és az örök emberi igazságokat kifejező művek „Az írónak választania kell az idő és az örökkévalóság, korszerű mondanivaló és az örök emberi közt. A kompromisszum mindinkább lehetetlen. „Babits a világháború után a könyvpiacot előzőnlő, művészileg sekélyes könyvek ízlésromboló hatásától félt. Meggyőződése volt, hogy az irodalomnak nemesebb feladata is van, mint a pillanatnyi szórakozási igények kielégítése.

Külön értéke a rövid cikknek, hogy igen korán reagál a fasizmust előkészítő ideológiák jelentkezésére, a szellemi produktumok devalválódására; arra, hogy: „Az író megszűnt a kor emberideálja lenni, helyére a boxbajnok lépett.” De ennek a szemléletnek a leküzdéséhez a helyes módszereket nem sikerült megtalálnia. A megváltozott korszellem miatt két alternatívát lát: „Vagy egyszerű csatlósai, heroldjai leszünk a korszellem szintjén úszó boxbajnoknak, vagy elismerve a szellem gyengeségét és inferioritását, vagy büszke daccal hátatfordítunk a kornak, alkotásokba menekülünk, melyeknek igazsága mélyebb, mint a kor változó igazságai.”

Babits az utóbbit ajánlja. Nem látja meg, hogy ez a befeléfordulás éppen az általa követelt irodalmi feladat — a társadalmi szellemi és eszmei vezetése — teljesítésében akadályozza meg az írókat. „A kor irányával és érzelmeivel nem törődő alkotások” aligha juthatnak el a kor emberéhez, ezért a művészet elveszítené a kapcsolatát a tömegekkel és megfosztaná az irodalmat attól a lehetőségtől, hogy társadalmi hatóerővé váljék. Tévedése a közvetlen társadalmi harctól való visszahúzódó, passzív magatartásának szerves következménye volt: a rossz kor elől menekülni akart, ahelyett, hogy harcolt és harcra buzdított volna ellene.

Annak ellenére, hogy a kor elleni nyílt küzdelmet nem vállalta, érdekeit kiszolgálta, hogy megszüntesse az irodalom kettéosztottságát.

Az 1927-ben írott **Kettőszakadt irodalom** c. vitairatában, — amely válasz Berzeviczy Albertnek, az Akadémia elnökének a támadására — Babits tanúbizonytságot tesz elvűségéről és írói bátorságáról. Elvi engedelményeket nem tesz a vitában, megvédi Adyt az ellene irányuló támadásoktól, sőt követőinek is pártjára áll. Határozottan kiáll a Nyugat elvei mellett, elutasítja azt a vádat, hogy a Nyugat — azért, mert átvette és hirdette a haladó eszméket a fejlettebb nemzetektől, társadalmaktól — nemzeti-ellenlenné vált. Bizonyítja, hogy történelmünk legnagyobbjai, pl. Széchenyi sem restelltek, hogy tanultak a fejlettebb nemzetektől; következetesen vállalja haladó nemzeti örökségünket, Kazinczy, Kölcsey és Széchenyi örökét. Ugyanakkor elhatárolja magát a fajelmélettől és a divatos sovinszta, nacionalista propagandától is.

Nézeteit nem akarja ráerőszakolni a hivatalos irodalom képviselőire, csupán azt kívánja, hogy azok se követeljenek tőlük eszmei behódolást. Bizonygatja, hogy alapjában azonos célokért küzdenek: a magyar kultúra fölvirágoztatásáért. Nem látja, hogy az a kultúra, melyért ők küzdenek és a hivatalos irodalom által terjesztett, az uralkodó osztályok érdekeit képviselő kultúra két egymással kibékíthetetlen kultúra, két kibékíthetetlen irodalom. S mint Bóka László mondja: „Ennek a két irodalomnak csak egy dolga lehetett egymással: az egyiknek el kellett pusztítania a másikat.”

De ezt, ennek a harcnak a vezetését nem vállalta Babits. Különben is a reakciós irodalom elsőprése nem a Babits által vezetett liberális polgári humanista irodalom történelmi föladata volt, hanem az épp abban a korban kialakuló és megerősödő magyar szocialista irodalomé.

Babits korában az irodalom kettéosztottsága tény volt. Volt egy irodalom, mely bölcsen kerülte a kor nagy társadalmi problémáinak ábrázó-

lását, nem érintett lényeges kérdéseket, hanem sekélyes, szirupos irományokat gyártott, vagy a nagyhangú sovíniszta, nacionalista, fajmagyar eszmék szócsovévé vált. És volt egy másik irodalom, — melynek legjelentősebb külföldi képviselői Th. Mann, R. Roland, Du Garde, Krlezsa voltak — melyet nálunk Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula, Karinthy, Tóth Árpád és a Nyugat köre képviselt; az az irodalom nem adta el a tollát mindenféle hazug politikai irányzatnak, nem lett kalandoreszmék kiszolgálója és nem dehumanizálódott, mint a kor. A liberális polgári humanizmus utolsó mentevárai voltak a faszálódó világban. Magukra maradva folytatták egyre kétségbeesettebb küzdelmüket, mert nem sikerült fölfedezniük a szocializmus eszméinek nagy és mély emberi igazságait, nem sikerült megtalálniuk az együttműködés módjait és lehetőségeit a fasizmus elleni harcban. — De ez nemcsak az ő hibájuk volt.

Az irodalom egyik fő feladata Babits szerint az volt, hogy segítsen kultúraltabbá, jobbá, emberibbé tenni az életet. Egyre elkeseredettebben kellett látnia, hogy mind kevesebben szolgálják ezt a célt. A kor polgári irodalmának legjellemzőbb tendenciája: **Az írástudók árulása.** Ez ellen veszi föl a küzdelmet szenvedélyes hangú esszéjében.

Babits már a világháború idején a Veszedelmes világnézet c. cikkében fölhívta a figyelmet arra, hogy a világ antiintellektualizálódik, a nyers erő kultusza tör elő. Megállapítja, hogy ez a szemlélet az alapvető erkölcsi törvények devalválódásához vezet. Tudja, hogy a világ régen sem járt mindig az erkölcs útjain, — nem idealizálja a régít- de: „Papjai és írástudói állandóan és egyértelműen hirdettek egy érdeken és erőn fölüllálló, s azoktól független erkölcsöt. A mi korunk írástudói távol vannak az egyértelműségtől. A mai tudós tudja, hogy az erkölcsöt posztuláló ész másodlagos az ösztönökkel szemben, s irodalmunk az ösztönök szabad és korlátlan kiélését hirdeti.” — Tehát igen nagy a veszélye annak, hogy az irodalom a legaljasabb emberi ösztönökre építő fasizmus eszközüvé váljék. Ez pedig nem más, mint az írástudók árulása!

Julien Benda azonos című írását ismerteti és az azzal kapcsolatos gondolatait fejti ki Babits. Nem veszi át kritikátlanul Benda eszméit, hanem azokból kiindulva próbál rendet teremteni korának eszmei zűrzavarában. Kiindulópontjuk azonos: az írók felelősségteljes hivatást töltnék be, az irodalom társadalmi hatóerő, a szavak fegyverré válhatnak, nem mindegy, hogy kiket segít ez. Babits ráeszmélt arra, hogy az eszmei zűrzavar a fasizmusnak kedvez, a mindenből kiábrándult, cinikus szellem nem tud ellenállni az agreszív fasiszta ideológiának. Ezért elengedhetetlenül szükséges, hogy rendet teremtsünk gondolataink között, ne engedjük, hogy gondolataink kiszabaduljanak az erkölcs kormányza alól. Ezt a tiszteltetreméltó célt szolgálja Babits kitűnő esszéje.

Természetesen nem állíthatjuk, hogy Babits tételei, minden egyes állásfoglalása ma is helytálló. Az esszé igazi értéke nem is ezen áll vagy bukik. Munkájának értékét az adja meg, hogy az előretörő fasizmus ellen, a reakció ellen, a haladás érdekében rázza meg a vészharangot, hívja föl a figyelmet az írástudók felelősségére, az emberi kultúra értékeinek megőrzésre, az emberi szabadság megvédésére.

Babits nem a pártosságot ítéli el, hanem azt, hogyha valaki „egynek érzi magát csoportjával, annak érdekeit mindenek fölé helyezi, nyíltan hangoztatja, hogy nem ismer erkölcsöt annak javán kívül, s nem is kutatja, hogy igaza van-e, ha nincs, annál rosszabb az igazságra nézve. . . „. . . .” Az igazi írástudó szereti hazáját hibáiban is, minden hibáját kétszer érzi, és szó sincs arról, hogy erénynek látná. . . a modern írástudó számára nem tragikus ez. Ő a kényelmesebb megoldást választja: a bűnt, mihelyt az ő hazája bűne az, egyszerűen kinevezi erénynek — és akkor többé semmi baj.” — Babits állást foglal az alapvető és egyetemes erkölcsi kategóriák szükségessége mellett. Sem nemzeti, sem pártérdek nem érvényesülhet, úgy hogy közben más, általános emberi érdekeket sért. Tehát csak az erkölcsi kategóriákkal összhangban álló, azokon alapuló törekvések jogosak, — ez az alapja a világ rendjének és békéjének.

Természetesen csak az eszmékre és elvekre vonatkozó követelményekről van itt szó, nem pedig írói gyakorlatról. Nem ítéli el az izmusokat, nem ítéli el az emberi ösztönöknek az irodalmi ábrázolását. De azt sem tartja megengedhetőnek, hogy ez legyen az irodalom központi kategóriája. Szükségesnek az ősihez, a mélyhez, az ösztönhöz való ragaszkodást, de csak arra, hogy abból erőt merítve harcoljunk az újért. („Anteusz is mindig erőt szívott a földből, de ezt az erőt nem arra használta föl, hogy a földön fekvé maradjon.”)

Babits — ha nyíltan nem is hangoztatja — tudatában van annak, hogy a valláserkölc felbomlóban van, nem képes továbbra is normatív erő maradni. Az írástudók is elvesztették ezt a mércét, látják, hogy a régi rossz, az újabbak közt jobbat nem találnak. Az írástudók árulásának van egy mélyebb oka is, amit Babits nem lát. Szerinte az írástudó akkor lesz árulónak, ha „nem mutat többé a csillagra”, mely felé haladni kell. De melyik csillagra mutasson az írástudó? A csillag, amire évszázadokon át mutatott, hamis volt; csak nyomort, kizsákmányolást, szenvedést és háborút hozott az emberiségre. Az új csillagot pedig még nem találták meg. Legálábbis, még ők nem. Az örök emberi erkölcsbe vetett gyönyörű hit: ez a liberális polgári humanizmus meghatóan naív optimizmusa. Tiszteletreméltó a szándék, mellyel szót emel a fasizmus minden emberi értéket megtagadó barbarizmusa ellen — de ez kevés! Itt már csak a forradalom segíthetett volna, de ez már nem Babitsék ügye volt. Ők csak a régiben meglévő jónak és emberinek az őrzői voltak, de az új harcosaivá nem tudtak lenni.

Babits nagyszabású esszéjében — éppúgy, mint a liberális polgárság világnézetében — haladó eszmék és téves ideálok keveredtek egymással. Esszéjének megítélésekor nem az ezek közti arányt kell mérlegelnünk, hanem azt a tényt, hogy Babits a kor legsötétebb erői ellen harcra mozgósít. Tudja, hogy harcának nem sok gyakorlati értéke lesz, de mégis kötelességének érzi, hogy a veszélyre figyelmeztessen. Munkájának értékét kortörténeti szerepe határozza meg: az pedig egyértelműen haladó volt. Komlós Aladár kiváló észrevétele, hogy Babits két világháború közti irodalom — és kulturpolitikai írásai egy tőről fakadnak: „Írásai 1928-tól egy rögeszme makacs következetességével keringnek ugyanazon gondolat: a fenye-

gető barbárság, a kultúra védelme, az emberi egység széthullása körül, cikkei szinte ugyanazon téma variációi. A kritika nála műkritikából kultúrkritikává, esztétikaiból világnézetkritikává emelkedik.” (KA: Gyulaitól a marxista kritikáig)

Tehát a Veszedelmes világnézet, az Új klasszicizmus felé, Az írástudók árulása, az Ezüstkor, a Halhatatlanság halála és a Könyvpropaganda és könyvégetés c. cikkei egy sorozatot alkotnak: Babits fokozódó és egyre kétségbeesettebb tiltakozásait a dehumanizálódás ellen. Ez a sorozat, ez a témakör tipikus volt akkoriban az európai haladó polgári irodalomban, erről tanúskodnak Th. Mann, R. Rolland írásai, vagy M. Krležsa: Európa ma c. nagyszabású esszéje is. Tiltakozik és harcra buzdít a kultúra védelme érdekében, de a harc módjára nézve nem tud biztos útmutatást adni. Ezért van írásai közt sokszor látszólagos ellentmondás. Az **Ezüstkor** c. cikkében a kultúra elefantsontornyába zárkózást, a kor problémái elől való elzárkózást hirdeti. Gyönyörű sorokban búcsúzik a kor sötétje mögött ragyogó fényben csillogó múlttól, az aranykortól. Látja, hogy veszedelmes esztendők következnek, de reménytelennek tartja a védekezést. Másutt viszont fölébred kulturális életösztlőne, elutasítja a belenyugvást hirdetőket és maga is tiltakozik. Ezek a tiltakozó írások vannak többségükben: de mindig csak a védekezésre szólítanak föl, sohasem az ellentámadásra.

Nemcsak a saját véleményét mondja el Babits, nemcsak személyes tekintélyének súlyával száll szembe az ellenséges ideológiával, hanem a kultúra védelmére mozgósítja a Nyugat táborát és az egész magyar haladó irodalmat is.

Ezen túl állandóan védelmeznie kell magát a Nyugatot is. A folyóirat pártatlansága, elnemkötelezettsége miatt állandóan nehéz helyzetben volt, mindenfelől érték támadások. Ignotus — miután egy évtized elteltével is emigrációban él Bécsben, és ezért neve lekerül a Nyugat címlapjáról — azzal vádolja a folyóirat szerkesztőit, hogy a Nyugatot átjátsszák a hivatalos irodalom fórumává. Babits utasítja vissza ezeket a vádakokat a **Nyugat és az akadémizmus** c. cikkében. Leszögezi, hogy a folyóirat az irodalmi élet fő sorában akar állni, nem pedig a jobboldalon.

Ugyanakkor harcolni kell az Akadémia ellen is, amely az élő irodalom kerékkötője akar lenni. Az **Akadémia és irodalom** c. cikkében vitába száll Négyessyvel — egykori professzorával — aki azt állítja, hogy az Akadémia nem dogmatikus. Babits számonkéri az Akadémiától, hogy miért nem ismerik el Ady Endre költészetének jelentőségét. Tudja, hogy az Ady-kérdésben való állásfoglalás a haladás próbaköve, aki vagy akik nem ismerik Ady jelentőségét, nem lehetnek haladók.

Bíráló álláspontra helyezkedik a hivatalos irodalommal szemben, bírálja a jobboldalt, de ugyanakkor a baloldaltól is mereven elzárkózik. „Az irodalom nem lehet osztályok irodalma, hanem csak az egész nemzeté.” — hangoztatja a **Baloldal és Nyugatosság** c. cikkében és tagadja az osztály — és párt szempontok jogosságát az irodalomban, elítéli azokat az alkotásokat, melyek ezeket a szempontokat is kifejezik, melyek elkötelezik magukat valamely osztály mellett.

1933-tól a Nyugat főszerkesztője lesz és haláláig betölti ezt a tisztséget Babits. A **Nyugat új korszaka elé** c. cikkében a folyóirat programját vázolja föl. Ismét hitet tesz a politikai és művészeti függetlenség mellett, kifejti, nem akarnak egyetlen irányzatnak sem szócsövénévé válni. Nem igaz, hogy megvénült a Nyugat, — mondja: ellenkezőleg: új írói generációt nevelt, erénye az, hogy nemcsak egy generáció, egy irányzat fóruma, hanem az egész haladó polgári irodalomé. „Érezzük, hogy a szellem sorsa és helyzete a világban sohasem volt olyan különös és világos, mint ma. Nemcsak munkásai vagyunk, hanem őrei is. Napi politikába nem elegyedünk, mégis szembenézünk a politikával. Szembenézünk, s ha kell, szembeszállunk.” — Így foglalja össze legfőbb céljait és törekvéseit, és kijelöli a folyóirat helyét és feladatát a kor irodalmi — és társadalmi életében.

Ennek a szembeszállásnak az első lépéseként azt a kérdést vitatta meg, hogy **Mit tehet az író a háborúval szemben?** Babits politikai kérdésekben is meglepően tisztán látott. Hitler 1933-ban jutott uralomra Németországban, és vele együtt a fasizmus. Babits azonnal észrevette, hogy ez a hatalom veszélyt jelent a világbékére, ezért 1934-ben körkérdést tett föl a Nyugatban, melyre legkiválóbb íróink válaszoltak. Természetesen nem várhattuk azt, hogy az írói állásfoglalásokból okulva a magyar kormány békepolitikát fog folytatni. Viszont fölhívta a figyelmet a veszélyre, és a haladó irodalom békedemonstrációjával pillanatnyilag sikerült ellensúlyozni a háborús propagandát.

Babits számára a béke rendkívül fontos kérdés volt. Ezt bizonyítja Gál István is, aki **Babits a világhékcéért** c. tanulmányában közli, hogy a Nyugatban lezajlott vita után Babits egy békekiáltványt akart eljuttatni a Népszövetséghez, melyet a leghaladóbb íróink írtak alá.

Az említett tanulmány utal Babitsnak egy későbbi írására is, melyben rendkívül élesen elítéli a II. Világháborút. **A háborúk háborúja** c. cikkét a cenzúra erősen megcsonkította, ezért Babits nem is engedte kinyomtatni írását. Ezt a cikket közli Gál István. Ezen túl igen érdekes adatokat közöl a **Humanizmus és korunk** c. Babits tanulmány eredetéhez is.

1937-ben egy nemzetközi ankétot tartottak Budapesten a humanizmus kérdéseiről. Erre az ankéttra azonban nem hívták meg a magyar hivatalos szervek Babitsot, sőt azt sem engedték meg, hogy a konferencia résztvevői, — akik kirándulást tettek Esztergomba — meglátogassák Babitsot. Babits egy szerkesztő kérésére írja le, hogy mit mondott volna ő el ezen az ankéton, ha a meghívottak közt lett volna.

Babits ez alkalommal is tiltakozik az elembertelenedés ellen. De a harc legmegfelelőbb módjának a humanisták csöndes „kultúramegőrző” tendenciáját tartja. Pdeig Th. Mann is bemutatta már, hogy a Settembrini-féle liberális polgári humanizmus nem képes ellenállni az erőszaknak, és Babits Jónás prófétájának is be kell látnia, hogy hiába prédikált, szavakkal nem tudta megváltoztani a világot. Viszont észre kell azt is vennünk, hogy Babits szemléletében változás, haladás is történt: már nemcsak a kultúráért aggódik, hanem az emberért is. Hangoztatja, hogy nem elég a kultúrát megmenteni, hanem az embert is meg kell menteni.

De sem az emberiséget, sem a kor emberét nem tudják megmenteni a humanisták a fasiszta diktatúrától, s ennek — többek között — az volt az oka, hogy a legtöbb polgári humanista megelégedett a tiltakozással, a szellem és a szó fegyverével. A tettet a politikusok dolgának tartották. Így volt Babits is: „A politikához nincs közöm . . . én nem vagyok reálpolitikus.” — írja a **Tömeg és a nemzet** c. cikkében. Az anchluss és az úri Magyarorszag hatására ragad tollat a nagy műtét után lábadozó író. Sorai ismét jól mutatják Babits kettősségét: az aktuális politika elöl elzárkózik, szinte büszkén mondja, hogy nem politikus, az össznemzeti eszme szolgálójának vallja magát, és elutasít minden faji vagy osztályjellegű közösséget: — másrészt szót emel a zsidótörvények ellen, bírálja a sajtótörvényt, félti a nemzetet az erőszak és antiintellektualizmus uralmától. De csak a lelkiismeretet szólítja föl a harcra, maga nem áll oda a küzdők közé. „Az én szolgálatom: megőrizni népem legtisztább erkölcsi hagyományait, nem engedni, hogy az igazság szelleme elavuljon. A kezdő barbárság lármája közt ébren tartani a lelkiismeret sajtó nyugtalanságát. Megóvni egy jobb idő számára az emberiség megvetett eszméit, a szellem és a szabadság tiszteletét.”

Ezt a szolgálatot halálig vállalta és becsülettel teljesítette. Személyes példájával erősítette író társai morális felelősségérzetét. Életműve a kor szellemi életére óriási hatást gyakorolt. De „ . . . hatása jellegzetesen irodalmi. Babits hatásaképp egész irodalmunk színvonala felemelkedett. Gazdagabbak lettünk szóban, zenében, gondolatban, tárgyi tudásban, a toll erkölcsében. . . . Hogy ez a hatás csak az eliten érezhető, s hogy ez az elit megtört a világtörténeli erők elzúgó rohama alatt, ez a babitsi élet tragédiája.” (Kardos L.)

Lírája, epikája, értekező prózája egy töről fakadt, azonos morális és esztétikai talajból sarjadt: a liberális polgári humanizmus talajából. Ennek az irányzatnak volt a legjelentősebb képviselője irodalmunkban. Életművének erényeit, de tévedéseit és korlátait is egyaránt ez magyarázza. De ez az életmű minden tévedése és korlátja ellenére is — irodalomtörténetünk egyik legmonumentálisabb életműve.

Küzdelmes pálya volt Babits Mihály pályája. Egyénisége a fórumai küzdelem helyett az elmélyedésre, a befeléfordulásra predesztinálta, de emberi és írói felelősségérzete minduntalan visszavezérelte és harcba küldte. A legideálisabb, a leghumánusabb emberi fegyverekkel — a szó, a toll, az eszme fegyverével — próbált ellenállni a fasiszmus mind barbárabb, mind drasztikusabb rohamainak. — Nem sikerült: Jónás nem akarta vállalni a prófétaságot, vállalnia kellett, s hiába vállalta. . .

Babits Mihály küzdelme heroikus, sorsa tragikus volt. Életművében — mint minden emberi műben — maradandó érc és meddő kőzet elegyül. Lehet-e nemesebb feladata irodalomtörténetírásunknak, mint e maradandó ércnek felszínre hozatala?!